

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה ח / גליון שבה
ערש"ק פרשת פנחס ה'תשע"א

פנחס כקנאי או בעל חסד

ג' הדרגות "חלקנו, גורלנו, ירושתנו"

גדר לימוד תורת הבית בזמן הזה

גאולת אדמו"ר מוהריי"ץ נ"ע ממאסרו

פתח דבר

בעזרה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת פנחס, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון שכה), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ופשוט שלפעמים מעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'
והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

צוות העריכה וההגהה:
[עי"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב יוסף גליצנשטיין,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

ארץ הקודש
ת.ד. 2033
1469 President st.
Brooklyn, NY 11213
60840
כפר חב"ד
טלפון: 03-738-3734
oh@chasidus.net
718-534-8673
הפצה: 03-960-4832

נדפס באדיבות

The Print House

538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237
718-628-6700

תוכן העניינים

ז מקרא אני דורש

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן :
בא הכתוב ויחסו אחר אהרן

יבאר בפרטיות טענת השבטים שמעשה פינחס היה דוקא מצד טבע האכזריות, ואיך שבאמת מעשה זה היה מצד גודל החסד, ולאידך אצל זמרי שכלפי חוץ עשה מעשה חסד, ובאמת היה בזה מעשה אכזריות

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ח עמ' 160 ואילך)

יא פנינים

עיונים וביאורים קצרים

יב יינה של תורה

"איש כי ימות ובן אין לו": חלקנו, גורלנו, ירושתנו

חתימת ש"ס משניות ומנין המצוות לרמב"ם ב"נחלה" / ג' אופנים בחלוקת הארץ / כנגדן ג' דרגות ביחס שבין ישראל לקב"ה / ג' תקופות בעם ישראל / ומה יפה ירושתנו

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"ח ע' 174 ואילך)

יז פנינים

דרוש ואגדה

יח חידושי סוגיות

בהא דאין פוסקין צדקה על היתומים

יקשה מ"ש מכל אדם דנאמר דאין פוסקין על נכסיו צדקה כיון דליכא שיעור / יקשה בביאורי המפרשים בהא דאין שיעור לצדקה, ויחדש דהיינו מעצם גדר המצוה / יוסיף להקשות מ"ש הרמב"ם לענין חרש ושוטה / יחדש דהוא דין מיוחד ביתומים כיון דחיובם הוא מגדר חינוך, וליכא חיוב חינוך בדבר שיש בו מילתא בלא טעמא כהכא דאיכא שיעור לצדקה אף שליכא קצבה לצורך העניים בה

(ע"פ לקוטי שיחות חלק לח עמ' 111 ואילך)

כד תורת חיים

מכתבי קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ מליובאוויטש נ"ע עם תיאורים על תקופת מאסרו ברוסי' על עבודתו בחיזוק היהדות ועל יום גאולתו בי"ב תמוז תרפ"ז

כז דרכי החסידות

כל מאורע ומאורע בתקופה הלזו חשוב הוא ונכבד למאד, ומה גם מאורע של מאסר וכלא הנה לגודל התועלת הרוחנית הבאה לרגלם ראוי הוא לציין לא רק הימים והלילות כ"א גם השעות והרגעים, כי כל שעה ורגע של צער סיגוף ועינוי מביא תועלת מופלגה וחוזק דעת בלתי מוגבל, כי גם החלש נהפך לגבור שבגבורים.

מקרא אני דורש

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן : בא הכתוב ויחסו אחר אהרן

יבאר בפרטיות טענת השבטים שמעשה פינחס היה דוקא מצד טבע האכזריות, ואיך שבאמת מעשה זה היה מצד גודל החסד, ולאידך אצל זמרי שכלפי חוץ עשה מעשה חסד, ובאמת היה בזה מעשה אכזריות

ברש"י ריש פרשתנו:

"פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן – לפי שהיו השבטים מבזים אותו 'הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה-זרה והרג נשיא שבט מישראל', לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן".

וכבר האריכו במפרשים לדקדק ולפלפל בדברי רש"י אלו [וראה במדור זה אשתקד שנתבאר בארוכה דיוק הלשון "אבי אמו"]:

אך לקמן יתבאר כללות כוונת רש"י (ועוד חזון למועד בעז"ה להאריך בישוב כל הדקדוקים והפרטים), ובעיקר – ביאור דבריו בהמשך הענין:

לאחר שמדבר הכתוב בשבחו של פינחס ("השיב את חמתי מעל בני ישראל .. לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום וגו'"), ממשיך ואומר (כה, יד) "ושם איש ישראל המוכה .. זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני". ומפרש רש"י שם:

לקראת שבת

"ושם איש ישראל המוכה וגו' – כשם שייחס את הצדיק לשבח, ייחס את הרשע לגנאי".

ולכאורה לא מובן - וכי איזה גנאי יש לזמרי בזה שמזכירים שהוא "(בן סלוא) נשיא בית אב לשמעוני?"

ב. והנה המפרשים פירשו: "ייחוס שלו הוא גנותו, דגנאי הוא לאדם חשוב להיות חוטא, ומכל שכן חטא מגונה לבעול ארמית לפני כל, ומוכיח זה על גודל פחיתותו של רשע". (לשון הגור אריה. ועד"ז כתב הרא"ם: "ייחס את הרשע לגנאי – שכל מי שהוא יותר גדול חטאו יותר גדול").

אבל מפשטות לשון רש"י "ייחס את הרשע לגנאי" [ובפרט שמדמה זה ל"ייחס את הצדיק לשבח"] משמע, כי כמו שאצל פינחס, עצם יחוסו ("בן אלעזר בן אהרן הכהן") הוא שבח, כך לאורך אצל זמרי, עצם יחוסו ("זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני") נחשב לגנאי. וכדלקמן.

ג. ביאור הענין (ולהעיר ממפרשי רש"י כאן - מלאכת הקודש. באר בשדה. ועוד):

טענת השבטים כנגד פינחס היתה – שהוא איש אכזרי בטבע.

כי הנה, זמרי הביא את המדינית "לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל" (בלק כה, ו) – ומתוך כל העדה היה פינחס היחידי שקם לקנא את קנאת ה'.

ובכן, טענו השבטים: איך יתכן כל ישראל לא קם אף אחד לעשות מעשה זה, ואפילו לא משה רבינו בכבודו ובעצמו?! על כרחך, שפינחס עשה זה (לא רק מתוך רצון טוב, לקנא את קנאת ה', אלא) מתוך זה שבטבע מדותיו רע הוא ונמשך לעינים של אכזריות כו'.

[וכמבואר בכ"מ בספרי מוסר וחסידות (ראה תורה אור יט, ג. דרך מצוותיך פט, ב. ועוד), בענין אלו שנפשמ "מוטבעת מגבורות קשות להרע ולהעניש כו'". – ולהעיר מההלכה שאין מושיבין בסנהדרין אלו שיש בהם אכזריות בטבע (רמב"ם הל' סנהדרין פ"ב ג), כי גם אם מתאימים הם בכל שאר הפרטים: בחכמתם, ביראתם, ביחוסם וכו' - אעפ"כ, מצד טבע האכזריות שבהם עלולים להטות את הדין לחוב].

ונסתייעו השבטים בטענתם זו ביחוסו של פינחס ליתרו, שלא היה מבני אברהם יצחק ויעקב הרחמנים בטבעם כו' (ואף "היה מפטם עגלים לעבודה זרה") – שלטענתם זה מחזק את החסרון שלו במדת החסד ובאהבת ישראל, שלכן דוקא הוא זה שקם לעשות מעשה זה של הריגה – ולא אף יהודי אחר!

ד. והדגישו השבטים בטענתם שפינחס "הרג נשיא שבט מישראל" – אף שלכאורה מדת האכזריות מתבטאת בעצם מעשה ההריגה, גם אם מדובר בסתם יהודי – כי בזה באו לחזק את גודל ההבדל (לדעתם) בין הרוצח ובין הנרצח:

נשיא בכלל ענינו הוא לדאוג לצרכי שבטו. ומזה מובן, שעצם היותו נשיא מלמד על כך שהוא נמשך למדת החסד והאהבה, שמצד זה אינו דואג רק לטובת עצמו אלא מתעסק בצרכי הזולת ועד

לכללות השבט.

[ראה רש"י מסעי לד, יז: "כל נשיא ונשיא אפוטרופוס לשבטו". ובכ"מ. - ולהעיר מפרש"י נשא ז, ב, שזה שזכו להיות נשיאים הוא לפי ש"היו מוכים עליהם" במצרים].

ובפרט בנידון דידן, שמעשה זמרי היה כדי להגן על כללות שבטו, כמו שפירש רש"י לעיל (בלק כה, ו): "נתקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי שהיה נשיא שלהם, ואמרו לו אנו נידונין במיתה ואתה יושב כו" – ואז דוקא הקריב זמרי את המדינית, כדי להציל את בני שבטו.

וזהו אפוא שטענו השבטים: זמרי (נשיא שבט) היה איש חסד, הדואג לטובת הכלל – ואילו פינחס (נכד יתרו) הוא איש אכזרי, ה"מחפש" מעשים של רציחה!

ה. ויש להוסיף בזה – בעומק יותר:

מי שהוא אכזרי בטבע, הרי מלבד זאת שהוא נהנה לעשות מעשי רע לכל, בעיקר הוא מתנהג בהנהגה רעה כלפי איש החסד. כי, בהיות איש החסד ההיפך הגמור ממנו, הרי הוא אינו יכול לסובלו, ולכן נוהג כלפיו באכזריות יתירה.

וזהו שהדגישו השבטים שפינחס "הרג נשיא שבט מישראל" – שבזה היה (לדעתם) הסבר נוסף על כך שהתעוררה אצל פינחס מדת האכזריות:

כאשר ראה פינחס את זמרי נוהג בחסד כלפי שבטו ומסייע בידם בכל כוחו – לא יכול היה פינחס (לפי דעתם) לסבול זאת, וזה מה שעורר אצלו את מדת אכזריותו, עד כדי הריגת זמרי!

ו. ובמענה לטענה זו בא הכתוב והדגיש את מעלת פינחס – "בא הכתוב ויחסו אחר אהרן", ולאידך – "כשם שייחס את הצדיק לשבח, ייחס את הרשע לגנאי":

מה שטענו על פינחס שהנהגתו באה מאכזריות – בא הכתוב והדגיש שאדרבה: פינחס הוא נכדו של אהרן, שהיה ידוע ומפורסם בקרב כל ישראל כ"רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה" (רש"י חקת כ, כט);

ולכן, אף שכלפי חוץ נראה כאילו הנהגתו של פינחס שייכת למדת האכזריות, הרי באמת פינחס עשה מעשה זה (בתור נכדו של אהרן אוהב ישראל) מתוך אהבה גדולה לעם ישראל, ומתוך כוונה טובה בתכלית (וכפי שהיה בפועל) – להשיב את חמתו של הקב"ה מעל בני ישראל.

וכשם שבנוגע לפינחס מדגיש הכתוב את יחסו לאהרן המיוחד במדת האהבה שלו – אף שכלפי חוץ נראה להיפך, כן (לאידך) מדגיש הכתוב בנוגע לזמרי, שאף שכלפי חוץ נראה כאילו עשה מה שעשה מתוך חסד ודאגה לשבטו כו', הרי באמת אדרבה, הוא עשה זה בתור "נשיא בית אב לשמעוני":

על שמעון אומר הכתוב (ויחי מט, ה) "כלי חמס מכרותיהם", והיינו ש"אומנות זו של רציחה חמס הוא בידכם מברכת עשו כו" (רש"י שם), וכפי שנראה בהנהגת שמעון במעשה שכם ובנוגע ליוסף –

ואף כאן, מעשה זמרי (שהיה "נשיא בית אב לשמעוני") מבטא (לא חסד ואהבה, אלא) את מדת האכזריות:

בזמן שיש חטא בעם ישראל המביא לידי כך ש"ויחר אף ה' בישראל" ו"שלח בהם מגיפה" (בלק כה, ג ובפרש"י), נדרש הנשיא לעורר את ישראל לתשובה ולהביא לביטול חרון אף ה';

וכאשר במקום זה בא זמרי ונוהג בקצה ההפכי, מכריז שהמדינית מותרת היא לישראל ובכך מונע מישראל לחזור בתשובה (כי הם חושבים שיש להם "היתר" מ"נשיא שבט בישראל") – הרי זו האכזריות הגדולה ביותר!

ז. ולפי כל זה יומתק שכאשר באים לשלול את ענין הצביעות, נוקטים בדוגמא של "מעשיהן כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפינחס" (סוטה כב, ב) –

כי, הניגוד דזמרי ופינחס הוא (אינו סתם ניגוד של רשע כנגד צדיק, אלא) הבדל מן הקצה אל הקצה:

אצל זמרי מוצאים אנו "צביעות" לגריעותא, שהוא עשה את האכזריות הגדולה ביותר – והלביש אותה ב"איצטלא" של חסד ואהבה;

ואילו אצל פינחס מוצאים אנו כנגד זה למעליותא, שאף שכלפי חוץ נראית פעולתו כמו "אכזריות", הרי באמת המעשה שלו היה מתוך אהבה גדולה, "אך טוב וחסד"!

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

נתעלמה הלכה ממנו

ויקרב משה את משפטן לפני ה'

נתעלמה הלכה ממנו
(כז, ה ובפירש"י)

מצינו עוד מקום שנתעלמה הלכה ממשה רבינו, והוא במעשה זמרי, שגם אז "נתעלמה ממנו הלכה" (רש"י בלק כה, ז). וצ"ב מדוע נתעלמו ממשה דווקא שתי הלכות אלו, במעשה זמרי, ובבנות צלפחד?

וי"ל בזה, דהנה איתא ביבמות (עו, א) "כל ת"ח שמורה הלכה ובא, אם קודם מעשה אמרה שומעין לו, ואם לאו אין שומעין לו". וכתבו התוס' (שם ד"ה אם) "דהיינו דווקא היכא דהוא עצמו נוגע בדבר", דאז "אין שומעין לו" אם לא אמרה קודם המעשה.

ועפ"ז י"ל דטעם הדבר שנתעלמו הלכות אלו ממשה, הוא כי בשני המאורעות הי' משה נוגע בדבר:

במעשה זמרי "אמרו לו, משה, זו אסורה או מותרת, אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך" (רש"י בלק שם), וא"כ נעשה משה נוגע בדבר, ו"אין שומעין לו" לומר ש"קנאים פוגעין בו".

ובבנות צלפחד הרי אמרו "והוא לא הי' גו' בעדת קרח" (פרשתנו כז, א) שחלקו על משה, וממילא נעשה משה "נוגע בדבר" בנידון זה.

ונמצא, שבשתי הלכות אלו לא היו מקבלים ממילא ממשה כי לא אמרה קודם מעשה, ולכן נתעלמו ממנו ההלכות, ונתגלו ע"י פנחס, או ע"י שהקריב משה "את משפטן לפני ה'".

(ע"פ לקו"ש ח"ג ע"י 96 ואילך)

אין צו אלא לשון זירוז

צו את בני ישראל

מה אמור למעלה יפקוד ה', אמר לו הקב"ה על שאתה מצווני על בני צוה את בני עלי (כה, ב ובפירש"י)

במפרשי רש"י (רא"ם, רע"ב, משכיל לדוד, ועוד) הקשו, הרי תיבת "צו" כבר פירש רש"י בר"פ צו "אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות", וא"כ מה הוקשה לו כאן שלכן הוצרך לפרשה. וביארו באופנים שונים.

וי"ל באופן חדש, דהנה כשנאמר "צו" מלשון "זירוז מיד ולדורות", וודאי שהכוונה היא לאלו שצריכים לקיים את הציווי בפועל, שהרי רק הם צריכים לזירוז.

אך קשה דהרי בפרשתנו הציווי הוא על הקרבת קרבנות ה' במועד, שמקיימי הציווי הם רק הכהנים, וא"כ מדוע נאמר "צו את בני ישראל", ולא "צו את אהרן ואת בניו"?

ולכן פירש רש"י שב"צו את בני ישראל" אין הכוונה על הקרבת הקרבנות בפועל ע"י הכהנים, אלא "עד שאתה מצווני על בני, צוה את בני עלי", שלפני פטירת משה יצווה את בני ישראל ויזרום בזירוז כללי "עלי", שיזכרו וישימו לבם להקב"ה.

וכמו שב"אתה מצווני על בני", היתה בקשת משה מהקב"ה "יפקוד ה'" נוגעת לכל ישראל, כמו"כ "צוה את בני עלי" היא זירוז כללי לכל ישראל על הקב"ה.

(ע"פ לקו"ש ח"ג ע"י 99 ואילך)

"איש כי ימות וכן אין לו": חלקנו, גורלנו, ירושתנו

חתימת ש"ס משניות ומנין המצוות לרמב"ם ב"נחלה" / ג' אופנים בחלוקת הארץ / כנגדן ג' דרגות ביחס שבין ישראל לקב"ה / ג' תקופות בעם ישראל / ומה יפה ירושתנו

את מנין המצוות-עשה שבתחילת ספר הי"ד (ועד"ז בספר המצוות) מסיים הרמב"ם במצוה:
"לדון בדיני נחלות שנאמר: 'איש כי ימות וכן אין לו'."

מכיוון שהסדר בדברי הרמב"ם הוא כידוע בתכלית הדיוק, מובן שלא בכדי חתם הרמב"ם במצוה זו – ובוודאי תוכנה של מצוה זו הוא הסיום והשלימות של כל המצוות. וכמו שבמצוה הראשונה שמונה, מצינו שכתב בהדגשה "מצוה ראשונה שנצטוונו" – ומוסיף לפרט בתחילת גוף הספר "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון". כלומר: מצוה זו היא ראשונה במניין בשל היותה ראשונה במעלה ובחשיבות. הוא הדין והוא הטעם במצוה האחרונה שמונה, שבוודאי הכוונה היא שעניינה של מצוה זו היא חתימה ושלימות של כל המצוות כולן?

(1) פרשתנו כז, ח.

(2) בדרך הפשט היה אפ"ל הטעם להא דחתם הרמב"ם במצוות נחלות, באשר מצוה זו היא הבאה לאדם לאחר מותו. דרוב המצוות ככולן ישנם במשך חיי האדם, ומצוה זו מיוחדת שהיא לאחר מותו. אבל הוא דוחק, שכן ישנה למצוות הרוגי בי"ד וקבורתו, (דגם מצוה זו ד"לדון בדיני נחלות" היא מצוה על הבי"ד כמצוות האלו). ונראה שהטעם הוא מכיון שמצוה זו היא הרחוקה ביותר מן האדם – שמתקיימת לא על-ידו בעצמו, אלא ע"י

לקראת שבת

יג

ונראה לומר הטעם בזה, שהוא ע"ד מה שמצינו שחתם רבינו הקדוש את ששה-סדרי-משנה במאמר³ "עתידי הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש". וביאר הרמב"ם⁴ שם בפירושו-המשנה: כיון שסיים כל דיני התורה הקדושה כפי שחילקם, סיים את הדבר בדברים בענין הגמול. כלומר: לאחר כל "דיני התורה הקדושה" ראוי לסיים בשלימות עבודת השם הבאה לאחרי סיום הלימוד והקיום בעוה"ז.

וכמו שהמשנה סיימה ב"להנחיל אוהבי יש" – סיים גם הרמב"ם את מניין מצוותיו ב"לדון דיני נחלות", כיון שתוכן דיני נחלות קשור בשלימות הבאה לאחרי קיום המצוות.

פרשת נחלות באה בתורה כהמשך לירושת וחלוקת הארץ (שע"ז טענו בנות צלפחד⁵ "תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו" ובא המענה בפרשת "איש כי ימות וכן אין לו").

והנה בפרשת חלוקת הארץ מצינו בתורה ג' לשונות חלוקות, ומכאן אשר בחלוקת הארץ היו באמת ג' עניינים שונים, והם: א. ירושה – "ונתתי אותה לכם מורשה אני ה'"; ב. חלוקה (ע"פ טעם ושכל) – "לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו"⁷; ג. גורל – "אך בגורל יחלק את הארץ"⁸.

והטעם לזה: ארץ-ישראל היא "נחלת ה'" והיא קשורה בקב"ה במיוחד, וכמאמר חז"ל⁹: "אמר הקב"ה יבואו ישראל שבאו לחלקי, וינחלו את הארץ שבאה לחלקי". ולכן הדרך שבה נתן הקב"ה לישראל את הארץ, קשורה ותלויה בקשר שבין הקב"ה לעמו. ומכיון שבקשר שבין הקב"ה לעם-ישראל ישנם לשלשה עניינים אלו – הרי מעצמו משתקפים ג' חלוקות אלו גם בדרך בה הוא ית' נתן להם את נחלתו.

בתפילת-השחר אנו אומרים: "אשרינו, מה טוב חלקנו, ומה נעים גורלנו, ומה יפה ירושתנו". אנו מודים על ג' דרגות בקשר עם הקב"ה, שהם המה אותם הג' דרכים שקיבלו ישראל את הארץ: חלק, גורל וירושה.

וראה אשר בג' דרכים אלו, דחלקנו, גורלנו וירשתנו – נמצאת הירושה (נחלה) במקום השלישי

בי"ד; ולא בחייו, אלא לאחרי מותו; ולא בגופו, אלא בנכסיו.

(3) סוף מס' עוקצין.

(4) וכי"ב שאר המפרשים, רא"ש ורע"ב.

(5) כז, ד.

(6) ואראו, ח. ופירושו בגמ' (ב"ב קיט, ב וראה גם בע"ז נג, ב ועוד): ירושה היא לכם מאבותיכם.

(7) פרשתנו כו, נד.

(8) שם, נה.

(9) תנחומא ראה ח. וראה במדב"ר פכ"ג, ז (בסופו).

והאחרון, כמצוות נחלות במנין המצוות, וכ"להנחיל אוהבי יש" בסיום הש"ס!

משמעות הדברים:

ההבדל בין חלק לגורל הוא ע"ד החילוק בין מכירה למתנה: המכירה תלויה בתשלום הלוקח, המחיר שהוא משלם עבור הדבר שהוא לוקח; מתנה תלויה ברצונו הטוב של הנותן, שבחר מרצונו להעניק למקבל.

ועד"ז בחפצי שמים: יש שכר המצוות שמגיע ע"פ עבודת האדם, שכיון שעבד את קונו וקיים את מצוותיו – מגיע לו בדין שכר, והוא ע"ד ענין המכירה; ויש שהקב"ה בטובו בחן בחסד וברחמים נותן לכל חי מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה, בלי קשר לעבודת הנבראים (בלשון הקבלה והחסידות: "אתערותא דלעילא" מצד-עצמו).

וזהו בכללות החילוק בין "חלקנו" ל"גורלנו": "חלק" הוא מה שהאדם מקבל ע"פ עבודתו, כמו מכר, דזהו חלקו הבא לו בדין; ו"גורל" הוא הבא לאדם מצד זה אשר הקב"ה "בחר בנו מכל העמים", שבחירה אמיתית היא כידוע דווקא "בחירה חופשית" (שאינו שום דבר המכריח לבחור באופן זה, ורק כי זהו רצונו של הבוחר), כלומר: שהקב"ה מצידו, ובלי שום קשר לעבודת האדם, החליט ליתן לו. ומרומז בלשון "גורל", שגם הגורל אין בו היגיון ושכל, כיון שכשהאדם מטיל גורלות ה"ה יודע שכפי שיפול הגורל כן ייעשה, ואין לדעת האדם בזה שום התערבות – וכך ב"מתנה" זו ד"גורלנו" הבאה לגמרי מצד הקב"ה בלי שום התערבות מלמטה¹⁰.

לבעומק יותר:

התוכן והמשמעות של "אשרינו מה טוב חלקנו", הוא לא רק בהא שאנו עובדי ה' ובשכר המגיע לנו (כנ"ל) עבור עבודתנו זו, אלא גם בעצם מציאותינו כיהודים. דמכיון שעל ישראל נאמר "כי חלק ה' עמו", ונשמת כל איש ישראל היא "חלק אלקה ממעל ממש"¹¹ – הרי שזהו "חלקנו", כאן מודגשת מציאותם של ישראל ש"נקראו בנים למקום" – "בנים אתם לה' אלקיכם" והרי קשר הבן לאביו מתבטא בעצם מציאותו וקיומו, וה"ז שוב כדמיון המכירה (כנ"ל) שכספו של הלוקח הוא הגורם.

ולמעלה מזה: "ומה נעים גורלנו" – שה"גורל" הוא הא שהקב"ה בחר בעם ישראל מרצונו החפשי, וההפלאה היא לא במעלתם ומדריגתם של ישראל (דאף שגדולה ונשגבה היא, הרי סוף סוף היא

10 ובזה מעלה ב"גורל" על "מתנה" המבוארת קודם, דמצינו בגמ' (גיטין נ, ב ועוד) ד"אי לאו דעביד לי' נייחא לנפשי' לא יהיב לי' מתנתא" – שסוכ"ס יש קשר בין עבודת האדם למתנה שמקבל מלמעלה, אלא שהמתנה היא הרבה יותר ממה שמגיע לו ע"י עבודתו. אבל גורל, אינו קשור כלל לשכל ועבודת האדם, ומורה על מה שהקב"ה נותן בחסדו בלי שום קשר ושייכות למעשי האדם.

לקראת שבת

טו

מציאות מוגבלת של נברא), אלא שהקב"ה בבחירתו החופשית, בחר והחליט שהוא רוצה בישראל, ובדרגא זו ד"גורל" מודגשת בחירתו של הקב"ה שלמעלה מכל מדידה והגבלה¹²].

ולעילא מן כל ברכתא הוא "ומה יפה ירושתנו": שלא כבמכירה (חלקנו) או במתנה (גורלנו) שבהם ישנה העברה מצד אחד לצד שני (וממילא ניכרת מציאותו של הקונה או המקבל) – ב"ירושה" עומד היורש במקומו של המוריש, עד שכאילו אינו מציאות נפרדת כלל, ורק "תחת אבותיך יהיו בניך"¹³. שאין כאן העברה של נכסים – אלא שהיורש נעמד במקומו של המוריש, ובדרך-ממילא זוכה בנכסיו.

וכך היא המידה:

"אשרינו מה טוב חלקנו" – שהקב"ה צמצם את עצמו ועשה שהמעלות ועבודת ה' דישראל יהיו חשובים לפניו. ויתירה מזו: שאף שלגביו ית' כתיב¹⁴ "גם בן ואח אין לו", מ"מ צמצם את עצמו להיות כ"אב" לישראל שנקראים "בנים למקום" והם חלקו.

"ומה נעים גורלנו" – שהקב"ה בחסדו הגדול "בחר בנו", בלי שום קשר למעלותינו ועבודתנו אותו ית', אלא אך ורק משום שכך החליט רוצה לבחור בנו לעם סגולה.

[ועדיין ניכרת מציאותם של ישראל, אלא שהקב"ה בחר בנו לא בשביל מעלותינו אלא בגלל רצונו הפשוט והבלתי-גבולי. וע"ז בא הדרגא השלישית והעולה על כולנה:]

"ומה יפה ירושתנו" – שישראל וקוב"ה כולא חד ממש, בלי שום צמצום וירידה, אלא שישראל בשורשם הם אלוקות ממש, ועד שהם בבחינת "יורשים" שהיורש עומד במקום המוריש.

שלושה דרגות ועניינים נפלאים אלו מתגלים בעם ישראל בג' תקופות שונות¹⁵:

קודם מתן-תורה – היו ישראל בדרגא הא' ד"חלקנו", כיון שכבר אז נקראו "בנים למקום", וכנאמר ביציאת מצרים "בני בכורי ישראל". והטעם: גם קודם מתן-תורה היו ישראל נעלים לאין-ערוך מאומות העולם, אלא שהיה זה הכל מצד עבודתם של ישראל, ולא מצדו ית' – שהרי עדיין לא ניתנה התורה.

בשעת מתן תורה נתגלה "ובנו בחרת מכל עם ולשון"¹⁶, דאז ניתנו התורה והמצוות לישראל

12) שני עניינים אלו רמוזים בפסוק (ואתחנן ז, ו. פרשת ראה יד, ב): "כי עם קדוש אתה לה"א, ובך בחר ה' גוי", ופרש"י: "כי עם קדוש אתה – קדושת עצמך מאבותיך (חלקנו), ועוד "ובך בחר ה' (גורלנו)".

13) תהילים מה, יז. וראה ב"ב קנט רע"א.

14) קהלת ד, ח. ובקה"ר עה"פ.

15) ראה בענין זה גם בלקו"ש ח"א ע' 5 ואילך.

16) כמבואר בשוע"ר או"ח סי' ס"ד (ממג"א שם סק"ב): "שכשיאמר ובנו בחרת יזכור מ"ת". וראה תניא

לקראת שבת

ברצונו ית', דהתורה היא "תורתו" של הקב"ה, ובמצוות מתגלה כח הבורא – ואינם מצד עבודת האדם.

ולעתיד-לבוא, לאחר גמר קיום התורה והמצוות יתגלה בישראל המעלה הנוראה והגדולה ביותר שבהם: "ומה יפה ירושתנו" – שהם נחלת ה', שישראל וקוב"ה כולא חד.

ולכן סיים רבינו הקדוש את המשנה ב"עתידי הקב"ה להנחיל כו' להנחיל אוהבי יש", כיון שלעת"ל תתגלה מעלה נפלאה זו דבחינת "נחלה", וזהו הסיום והתכלית של כל הלכות התושבע"פ וקיומם. וכיוצא בזה סיים הרמב"ם את מניין מצוותיו במצוות נחלות.

וכעת יובן דיוק נפלא בלשון הרמב"ם: הרמב"ם כתב במצוה זו "לדון בדיני נחלות שנאמר: איש כי ימות ובן אין לו", וקשה דבקטע הפסוק שמביא אין כל רמז לעניין הנחלה, ורק ש"ימות ובן אין לו", ולכה"פ הול"ל סיום הפסוק "והעברתם את נחלתו גו".

אבל ע"פ האמור מובן היטב: מצד המעלות ד"חלקנו" ו"גורלנו" ישנה מציאות ה' ומציאות ישראל כשני דברים שונים. ב"חלקנו" הקב"ה מצמצם את עצמו שיהיו מעלותיהם של ישראל חשובים אצלו, וב"גורלנו" הקב"ה בוחר בישראל בלי קשר למעלותיהם, אבל עדיין הם שני דברים שונים;

משא"כ ב"ירושתנו" שם מתגלה אשר "ובן אין לו" – אין הקב"ה וישראל דברים שונים, אלא חד ממש! וזהו התוכן הפנימי דמצוות נחלות שהבן עומד במקום האב, וע"כ הביא הרמב"ם מן הפסוק דווקא את תיבות אלו.

פנינים

דרוש ואגדה

קיום דיני קרבנות בזה"ז

ויאמר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה (ל, א)

בסיום פרשת המועדות בפרשת אמור כתיב "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל", אך בסיום פרשת המועדות שבפרשתנו הלשון הוא "ויאמר משה". וצ"ב בטעם השינוי.

וי"ל בזה ע"ד הדרוש:

כפ' אמור מדובר גם על דיני המועדות שנוהגים בכל הזמנים, כמו איסור מלאכה ביו"ט, וכיו"ב. משא"כ בפרשתנו נאמרו ציוויי הקרבנות, שבזמן הגלות אפשר לקיימם רק ע"י העסק "בתורת עולה" שאז ה"ז "כאילו הקריב" (ראה סוף מס' מנחות).

ועפ"ז יובן שבדיני פ' המועדות מכיון שדינים אלו מחוייבים אנו לקיימם גם בזמן הזה נאמר "וידבר" שהיא "לשון קשה" (מכות יא, רע"א), כי הקב"ה "תובע" כביכול קיום מצוות אלו.

משא"כ בדיני פ' המועדות שבפרשתנו, אין אנו מחוייבים לקיימם בדרך "כל העוסק בתורת עולה", ויתירה מזו, הרי אנו מתחננים ש"יהי רצון כו' שתשוב כו' ותבנהו מהרה כו' ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו", דאין רצונם של ישראל לקיים דיני הקרבנות בדרך "כל העוסק" כי אם להקריבם בפועל.

ולכן נאמר בפרשתנו "ויאמר" שהוא "לשון רכה" (מכילתא יתרו יט, ג. ספרי בעלותך יב, א) שהקב"ה "מתחנן" כביכול אצל בני"שגם בזמן הזה יקיימו מצוות אלו בדרך "כל העוסק".

(ע"פ לקר"ש ח"ח ע' 340 ואילך)

כיבוש הארץ ברוחניות

לאלה תחלק הארץ (כו, נב)

יש לבאר ענין כיבוש הארץ בעבודת האדם לקונו:

כיבוש "ארצות שבעה גוים" (ל' רש"י ר"פ בראשית) ועשייתם לארץ ישראל וארץ קדושה מורה על עבודת האדם ב"מלאו את הארץ וכבשוה" (בראשית א, כח), לכבוש את העולם כולו שיהי' תחת ממשלת הקדושה.

וכמאחז"ל (תנחומא נשא טז, ועוד) שתכלית בריאת העולם הוא שנתאוהה הקב"ה להיות לו דירה גם בעולם הזה שאין דבר למטה ממנו.

והנה כמו שבכיבוש ארץ בגשמיות הרי כדי שהכיבוש יהי' בשלימות צריך הכובש להכניס את כל כחות נפשו בכיבוש, ובלי זה לא יכבוש את המנגד, דבאם ישתמש רק בכח המעשה שלו ולא ינצל את כח מחשבתו בדרכי ותכסיסי מלחמה, הרי א"א לנצח.

וכמו כן באם ישתמש רק בכח המחשבה והמעשה, אך לא ידבר לאנשי החיל וייעץ להם מה שעליהם לעשות א"א לו לנצח ולכבוש.

כן הוא בכיבוש העולם לצד הקדושה, שהוא ע"י עשיית המצוות, הנה בכל מצוה ופעולה שהאדם עושה לא די בעשיית המצוה לבד, כ"א עליו להשקיע כל כולו, וכל כוחות נפשו, בעשיית המצוה.

וכמו שבמצות אהבת השי"ת על האדם לאהבו ית' "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" כ"ה בכל המצוות, שכדי למלאת מטרתם ולכבוש על ידם את העולם צריך לקיים את המצוות בכל הכוחות והחושים.

(ע"פ ספר השיחות תנש"א ע' 698 ואילך)

חידושי סוגיות

בהא דאין פוסקין צדקה על היתומים

יקשה מ"ש מכל אדם דנאמר דאין פוסקין על נכסיו צדקה כיון דליכא שיעור / יקשה בביאורי המפרשים בהא דאין שיעור לצדקה, ויחדש דהיינו מעצם גדר המצוה / יוסיף להקשות ממ"ש הרמב"ם לענין חרש ושוטה / יחדש שהוא דין מיוחד ביתומים כיון דחייבם הוא מגדר חינוך, וליכא חיוב חינוך בדבר שיש בו מילתא בלא טעמא כהכא דאיכא שיעור לצדקה אף שליכא קצבה לצורך העניים בה

ואפילו לפדיון שבויים [שהיא "מצוה רבה" (ב"ב שם, ריש ע"ב. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"ח ה"י)] מפני שמצות אלו אין להן קצבה".

ומקור הדברים - במס' גיטין (נב, א. וראה תוספתא תרומות פ"א, יב. תוספתא ב"ב פ"ח, ד): "ועושין להן לולב כו' ואין פוסקין עליהם צדקה ואין פודין עליהן את השבויין ולא כל דבר שאין לו קצבה". ובפרש"י שם: "צדקה, אין לה קצבה דהא בכל שעתא קיימי עניים נמצאו נכסיהם כלים".

והנה, יש לעיין בגופא דדינא, מאי שנא

א.

יקשה בהא דנשתנה דין יתומים מכל אדם, אף שסברא אחת היא אף בכל אדם

כתב הרמב"ם בהל' נחלות (פי"א ה"י. וכ"ה בטושו"ע חו"מ סר"צ סט"ו): "האפוטרופין עושים לקטנים לולב וסוכה וציצית ושופר ספר תורה ותפילין ומזוזות ומגילה, כללו של דבר כל מצות עשה שיש להם קצבה בין שהוא מדברי תורה בין שהוא מדברי סופרים עושין להם אע"פ שאינן חייבין במצוה מכל אלו המצות אלא כדי לחנכן, אבל אין פוסקין עליהן צדקה,

ב.

יביא מה שביארו המפרשים לבאר הא דאין קצבה, ויקשה דאינו ממשמעות לשנא דגמרא והרמב"ם, ויחדש דעכצ"ל שיעור צדקה אינו מגדר המצוה

אמנם, לכאורה שאלה זו היא היא גופא דקושיית המפרשים (שאלת יעב"ץ ח"א ס"א-ג. צפע"נ רמב"ם סוף הל' ערכין. ועוד), שנתחבטו בפירוש דברי הש"ס דצדקה הוי דבר שאין לו קצבה, והרי יש לה שיעור וקצבה, מעשר או חומש [כדאיתא בירושלמי (פאה פ"א ה"א), דהא דתנן (משנה ריש פאה) שגמ"ח היא מהדברים "שאינן להם שיעור", הוא רק בגמ"ח "בגופו, אבל בממונו יש לו שיעור"] - ותירצו בכמה אופנים⁴, אבל לכאורה צ"ע במה שתירצו, כדלהלן:

יש שכתבו (תשובת החכם צבי שנדפסה בשאלת יעב"ץ שם ס"א), דכוונת הגמ' היא דעבדינן ליתומים "כל דבר שזמנו קבוע וחובת הגוף", משא"כ צדקה שהיא דבר "שאינן זמנו קבוע ולא חובת הגוף לחוד אלא כברכת ה' אשר נתן לו כו' ובידו להרבות כו'", ו"כיון שאפשר להיתומים לקיימה לכי גדלי ולהשלים מה שהי' ראוי לינתן מנכסים בקטנותן כו' עדיף טפי שלא יתנו האפוטרופסים אלא הם בעצמם לכי גדלי"⁵.

יתומים משאר בני אדם, הא האי דחיישינן ד"בכל שעתא קיימי עניים נמצאו נכסיהם כלים" שייכא בנכסים של כל אדם, ועכצ"ל דהטעם פשוט שאין חוששין לזה, מחמת שחוב צדקה תלוי בהישג יד הנותן, כמ"ש הרמב"ם בהל' מתנות עניים (פ"ז ה"ה) דאם "אין יד הנותן משגת, נותן לו [לעני] כפי השגת ידו, וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר, ואחד מעשרה בנכסיו בינוני כו'", וא"כ ה"ה ליתומים, ואמאי אין פוסקין עליהם צדקה כפי השגת ידם, מעשר או חומש מנכסיהם?

[וגם למה שפסק הרמ"א (יו"ד שם (משו"ת מהר"י מינץ ס"א)) ד"דוקא צדקה שאין לה קצבה [אין פוסקין] . . אבל . . צדקה שיש לה קצבה כגון שהיו להם עניים קרובים והי' להם קצבה מאביהם כל שנה ושנה כו' נותן מנכסיהם הקצבה לקרוביהם" - עדיין קושיא הנ"ל בעינא, מ"ט אין פוסקין צדקה על היתומים (בכלל) עד מעשר או חומש מנכסיהם?²

ובפרט שלדעת כמה פוסקים (ב"ח לטו"ד שם (וכן בשו"ת הב"ח סכ"ה). וראה גם שו"ת מהר"ט ח"א סקכ"ז. ועוד), כיון שצדקה היא דבר "שאינן לו קצבה", לכן אין פוסקין עליהם צדקה אפילו בקצבה. ולכאורה זוהי שיטת הרמב"ם שכתב בסתם "אין פוסקין עליהם צדקה", שמפשטות הלשון משמע שלעולם אין פוסקים עליהם צדקה³.

4 במהר"ט שם כ', ד"קצבה זו (דחומש) מדרבנן היא מתקנת אושא. . והכא אין להם קצבה מן התורה קתני". אבל לכאורה צ"ע, דכיון דמדרבנן יש קצבה, למה יש חשש להפסד נכסי היתומים?

5 ובשאלת יעב"ץ שם, שכוונת רש"י "נמצאו נכסיהם כלים" היא לתרץ "יתנו האפוטרופסים בקטנותן ויחזרו ויתנו בגדלותם כו'", וע"ז כ' רש"י דאזי "נמצאו נכסיהם כלים".

2 וראה ש"ך שם (סק"ח), שהרמ"א איירי "דוקא בהי' להם קצבה מאביהם [כהנידון בשו"ת מהר"י מינץ ורמ"א שם], הא לאו הכי אין לעשות קצבה לקרוביהם [עניים] דאל"כ לעולם יתחייבו ליתן ע"י קצבה".

3 ורק "כדי לשום להן שם מותר" (ב"ב, רמב"ם וטושו"ע שבערה 1) - שאז הוא צורך היתומים.

תרי גוונא צדקה: חדא, צדקה שיש לה קצבה היינו מעשר וחומש, והוא במי שאין ידו משגת למלאות מחסור העני בשלימותו. ועוד, בעשיר גדול ש"יד הנותן משגת", חייב "לתת לעני די מחסורו ואין בזה שיעור אחר אלא כדי צרכו" (ל' היעב"ץ שם¹⁰).

ועפ"ז י"ל שהן הן דברי הש"ס דצדקה הוי דבר שאין לו קצבה, כיון שמעצם גדר המצוה אין לחיוב צדקה שיעור¹¹, ולכך בעשיר לא נתנו בזה שיעור (ורק שבמי שאין ידו משגת נתנו בזה קצבה, אבל אינו מעצם המצוה). ולפ"ז אתי דברי רש"י כפשוטם, ד"צדקה אין לה קצבה דהא בכל שעתא קיימי עניים נמצאו נכסיהם כלים" (ולכך אין פוסקין צדקה על היתומים¹²).

שאלת יעב"ץ שם. ע"ש.

10 וראה גם יפה מראה לירושלמי פאה פ"א ה"א (הובא בברכ"י יו"ד סק"ב. ועוד). ועוד.

וראה שאלת יעב"ץ שם בהמשך דבריו, שוהו החילוק בין החיוב דאורייתא ודרבנן, דדבר תורה חייבים להמציא לעני די מחסורו כל צרכו, ומדבריהם להפריש מעשר או חומש נכסיו לצדקה (גם כשאין עני נצרך לפניו). ע"ש.

11 ראה גם מכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע (סה"מ תש"ט ע' 21. אגרות קודש שלו ח"א ע' קלח. ועוד) "כל מצוה יש לה גבול ומדה כו' ומצות הצדקה אין לה שיעור וכמש"כ בשו"ע יו"ד רסרמ"ט שיעור נתינתה כפי צורך העניים בל"ג" (וראה שם ע' 17. אגרות קודש שם ע' פה). וראה ע"ד שני אופנים בצדקה (בקצבה או בלי שיעור) - מאמרי אדמו"ר - פרשיות ח"א (ע' שעחט). תורת שמואל יונתי תר"ם (ע' סה ואילך). שיחת ש"פ וישב תשח"י. ולהעיר גם מתנ"ח בשלח (רמה, א ואילך). אוה"ת וירא (צ, ב ואילך). ועוד.

12 אבל בשאלת יעב"ץ שם כ' להיפך, דבאופן כזה שאין לה קצבה - פוסקין גם על היתומים, ומה שאמרו אין פוסקין כו' היינו בפוסקין שעושין ציבור בינוני. ע"ש. וצ"ע. ואכ"מ.

אבל קשה לפרש כן בלשון רמב"ם שלא הזכיר דבר וחצי דבר מתנאי ד"זמנו קבוע וחובת הגוף", וכתב בסתם שהטעם שאין פוסקין עליהן צדקה הוא אך "מפני שמצות אלו [צדקה ופדיון שבוים] אין להן קצבה"⁶.

עוד תירצו בזה (תשובת מהר"ם מגלוגא בשאלת יעב"ץ שם ס"ב), דאע"פ שצדקה יש לה שיעור למעלה עד כמה ייתן ולא יותר, אבל אין לה קצבה למטה כמה מחוייב לכל הפחות⁷, והדבר מסור בידי האדם להרבות ולמעט כפי חפצו ורצונו, ומהאי טעמא אין פוסקין צדקה על היתומים כי אין בידנו לעמוד על אומד דעת היתומים כמה יהי' בדעתן ליתן אם רב אם מעט. וגם תירוץ זה אינו מתיישב בפשטות ל' הש"ס (והרמב"ם), דמשמע שאין לה קצבה למעלה, וכדברי רש"י "נמצאו נכסיהם כלים".

ולזה נראה לבאר בדרך אחר ומחודש הטעם שצדקה אין לה קצבה ע"פ דברי הרמב"ם בהל' מתנות עניים, שכ' (רפ"ז) "מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני אם היתה יד הנותן משגת", ורק כמה הלכות לאח"ז (שם ה"ה) כ' "בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נתן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר כו'", וכתבו במפרשים (שאלת יעב"ץ שם ס"ג. ועוד⁸), דמלשון הרמב"ם⁹ מובן דאיכא

6 בשאלת יעב"ץ שם ס"ג, דלפירוש זה, "צדקה הוי דבר שיש לו קצבה שהרי יש לו שיעור כו'", ול' הגמ' "ולא כל דבר שאין לו קצבה" הוא סוג חדש. ע"ש. - אבל ברמב"ם מפורש "שמצות אלו אין להן קצבה", ככפנים.

7 ראה שם מתוס' כתובות נ, ב (סד"ה ומאי).

8 וראה לקו"ש חכ"ז ע' 219 ואילך.

9 "וכ"מ בפירוש מל' הטוש"ע יו"ד ר"ס רמ"ט -

ג.

עליהם צדקה שאין לה קצבה ואין חוששין שיכלו נכסיהם?

בכסף משנה מבאר הטעם שפוסקין עליהם צדקה, "משום דמסתמא כל אדם ניחא לי' למעבד צדקה מממוני¹⁶". אבל לא ביאר אמאי אין חוששין שמא יכלו נכסיהם. ולאידך - למה אין אומרים כן גם ביתומים, שמסתמא ניחא להו למעבד צדקה בממונם? ואדרבה - אם אמרינן כן גבי שוטה וחרש שאינם שייכים כלל לקיום המצות, כ"ש שיש לפסוק צדקה על היתומים דבני חינוך נינהו.

ד.

יחדש דדין זה הוי מטעם חינוך, ו"אין להם קצבה" היינו דהוא חיוב שיש בו תימה דליכא בזה חיוב חינוך

ויש לומר בכל זה, דביאור הטעם שאין פוסקין צדקה על היתומים גם באופן של קצבה (מעשר או חומש) הדגיש לנו הרמב"ם במתק לשונו כאן (בנוגע להמצוות שהאפוסטרופין עושים ליתומים), בהא דכתב "אע"פ שאינן חייבין במצוה מכל אלו המצוות אלא כדי לחנכן", היינו, שכל עיקר חיובים אלו של האפוסטרופוס רק מטעם חינוך אתינן עלה¹⁷, ועפ"ז מובן דכן הוא לענין צדקה, שהקס"ד לפסוק עליהם צדקה הוא רק מטעם חינוך.

ועפ"ז נ"ל, שזהו הטעם למ"ש הרמב"ם (תיכף

יוסיף להקשות לבד מהא דנשתנו מכל אדם, מ"ש מדין חרש ושוטה דלקמן ברמב"ם אמנם, בזה עדיין לא תתורץ קושיין דלעיל (סעיף א) - מאי שנא יתומים משאר בני אדם, דממה נפשך, אי אין ידם משגת (ואיכא חשש שיכלו נכסיהם), גם בני חיובא אין צריכים לתת יותר מחומש (ואדרבה, איסור יש בדבר¹³), ואמאי אין פוסקין צדקה על היתומים כפי השיעור דמעשר או חומש? ואי ידם משגת לתת הרבה (באופן שאין חשש שיכלו נכסיהם), אמאי אין פוסקין עליהם? ואת"ל דאיכא היכי תמצוי שמחוייבים בצדקה אף בשהנכסים כלים (כדעת כמה פוסקים) (שאלת יעב"ץ שם. וראה גם יפה מראה לירושלמי הנ"ל. וכ"ה בעוד פוסקים), שאם יש עניים עטופים ברעב לפניו שיש לחוש שימותו ברעב חייב לחלק להם כל מה שבידו ולא ישאיר לעצמו רק כדי חייו¹⁴) - אמאי אין פוסקין כן על היתומים¹⁵?

ולבד מכל זה, צ"ע עוד מדברי הרמב"ם בהלכה שלאח"ז (הל' נחלות פי"א הי"א. וכ"ה בשו"ע חו"מ שם), שכתב "ומי שנשתטה או שנתחרש בית דין פוסקין עליו צדקה אם הי' ראוי". ואינו מובן - מהו החילוק בין יתומים לחרש ושוטה, הא גם חרש ושוטה אינם בני חיובא, ולמה פוסקין

13 דאל יבזבו יותר מחומש (כתובות נ, רע"א. וש"נ. רמב"ם סוף הל' ערכין וחרמין). - אבל להעיר מפיה"מ להרמב"ם ריש פאה, דאם רוצה יכול ליתן יותר מחומש. וכבר האריכו במפרשים, דאם יש עניים לפניו מותר ליתן יותר מחומש, ועוד. וראה גם לקו"ש שם ע' 217 ואילך. ואכ"מ.

14 ראה גם תניא אגה"ק סט"ז. תו"ח שבהערה 11.

15 וראה לעיל הערה 12.

16 ואח"כ מוסיף עוד טעם - "כי ממנו של אדם משועבד לעשות ממנו צדקה". וראה קצוה"ח שם סק"ג. וכבר האריכו באחרונים. ואכ"מ.

17 ראה לקו"ש תל"ח ע' 115 ובהנסמן שם בהערות 45, 44.

יוכל להתקבל בשכלו והבנתו עד כדי תמיהה כו', דבענין כזה מוטב להמנע מחינוך הקטן (כל זמן שאינו חייב בדבר, ורק בגדר חינוך בלבד), וסומכים שחינוכו בקיום התורה ומצוות בכלל, יספיק שבהגיעו לחיוב יקיים גם דבר זה.

וכן הוא בענינו - "אין פוסקין עליהן צדקה", דכיון שהצורך במצוות אלו אין לו קצבה, ורק כדי שלא יאבד את כל ממונו קבעו שיעור לצדקה - מעשר או חומש (ולא יותר), הרי קשה ביותר שיתקבל ענין זה בשכלו של תינוק, דכאשר יש עני נצרך, ואין מעשר או חומש נכסיו מספיקין לו כל מחסורו, אוסרים עליו לבזבז יותר מחומש (וישאר העני בדוחקו, או בפדיון שבויים - שישאר בשביו)²¹ ולזה אמרו שאין פוסקין עליהם צדקה²², כדי שלא יהי' ענין של בלבול כו' בכללות חינוכם²³.

ועפ"ז מתורץ בפשטות ההפרש בין יתומים קטנים שאין פוסקין עליהם צדקה, ל"מי שנשטתה או שנותרה (ש)בית דין פוסקין עליו צדקה" - כיון שאצלם לא קיים החשש האמור בנוגע לענין החינוך, ולכן פוסקין עליהם צדקה, כנ"ל מכסף משנה "משום דמסתמא כל אדם ניחא לי' למעבד צדקה מממוני".

21) וצ"ע ב"תנחומי אבליים", שבגמ' שם איתא שהוא בכלל "דבר שאין לו קצבה". אלא שבכל אופן צ"ע מהו החשש בזה. ולהעיר שהרמב"ם כאן השמיטו (אף שהביא שאר כל הדוגמאות שבש"ס, לבד "ערבה"). ואכ"מ.

22) מובן שזהו רק לענין פוסקין על נכסי יתומים, ואינו ענין לסתם קטנים (שע"ד הרגיל אין להם נכסים משלהם), שיש לחנכם בנתינת פרוטה לעני כו'.

23) וגם אם יד הקטן משגת לא פלוג ואין פוסקין עליו דבר שאין לו קצבה [ובפרט שקשה שיתקבלו אצל קטן כל פרטי השקוט"ט וחילוקים כו' שבדבר: מתי חייבים ליתן כפי צרכי העני ומתי קבעו חכמים שיעור וקצבה כו'].

בהמשך לזה) "אבל אין פוסקין עליהן צדקה כו' מפני שמצות אלו אין להן קצבה", די"ל שמצד דרכי החינוך א"א לחייב קטנים בחינוך בדבר שהצורך בו אין לו קצבה.

[ואולי יש להעמיס זה גם בלשון רש"י שכ' "צדקה אין לה קצבה דהא בכל שעתא קיימי עניים נמצאו נכסיהם כלים", דיש לומר, שאין כוונת רש"י שזהו הטעם שאין פוסקין צדקה על היתומים - לפי שחוששין שע"ז יכלו (ויפסדו) נכסיהם¹⁸ - דודאי לא נתכוון שאי אפשר לפסוק עליהם דבר שבקצבה באופן שלא יהי' חשש של "נכסיהם כלים", כנ"ל; רק כוונתו לבאר הא דמצות צדקה הוי בגדר דבר שאין לו קצבה, וע"ז כ' "דהא בכל שעתא קיימי עניים (ואם יתן לכל עני ועני) נמצאו נכסיהם כלים", והיינו שהצורך בצדקה "אין לו קצבה" (אבל לא שמחוייבים ליתן מעות לצדקה בלי קצבה¹⁹), והטעם שאין פוסקין על היתומים דבר שאין לו קצבה הוא מטעם חינוך, כדלקמן].

וביאר הדברים, בהקדם דמצינו שענין החינוך תלוי ב"חריפותו וידיעותו (דהתינוק) בכל דבר לפי ענינו" (ל' אדה"ז בשו"ע או"ח סמ"ג ס"ג (ע"פ מג"א שם סוסק"ג)²⁰, שמזה מובן, שענין עיקרי בחינוך הוא, שאין מקום לחנך קטן בדבר שלא

18) כמשמע בשו"ת מהר"י מינץ "דחיישין שמא יבלו (יכלו?) נכסיהם". וכן במהרי"ט שם, שחוששין "להפסד נכסיהם".

19) ועפ"ז אתי דברי רש"י גם להפוסקים שגם מי שידו משגת אין חייב ליתן יותר מחומש (ראה שו"ת בית דינו של שלמה יו"ד ס"א. ברכ"י יו"ד שם. ועוד).

20) ולהעיר שישנה הגבלה זו גם לאחר י"ג שנה - ולמכור בנכסי אביו כו' (ב"ב קנו, א), ועוד. ואכ"מ.

לקראת שבת

כג

ויש לומר שמתעם זה הביא הרמב"ם דין זה דפוסקין צדקה על חרש ושוטה כאן, אף שלכאורה אין מקומו בהלכות נחלות (בדיני ירושה), והו"ל להביאו בהלכות מתנות עניים וכיו"ב²⁴? אלא שבזה רצה ללמדנו על הא דאין פוסקין צדקה על היתומים, שאינו משום שאינם בני חיובא או שחוששין שמא יכלו נכסיהם, אלא זהו משום שלא שייך בזה ענין החינוך²⁵, כנ"ל.

24) ושם (פ"ז הי"ב) הביא רק הא דאין פוסקין צדקה על היתומים, והשמיט הא דפוסקין על החרש ושוטה!

25) ולכן הביאו רק כאן שמדובר בחיוב חינוך של יתומים ע"י האפטרופוס (משא"כ בהל' מתנות עניים שם).

קניית דירה

בית

הסברא לקנות בית של יותר מדירה אחת, נכונה היא

בכלל הסברא לקנות בית של יותר מדירה אחת, נכונה היא, וכן נוהגים פה, ומטעם הפשוט, כי אז ההוצאות דירה דלעצמו קטנות בהרבה יותר, ובפרט שע"פ הרוב ישנו גם גאראוז גדול יותר וכו'.

החשש שכותב שמא תעמוד הדירה השני' איזה משך זמן פנוי' יש לברר היש יסוד לזה מתאים לתנאי השכונה בה נמצא הבנין.

ויהי רצון שבאיזה אופן שיהי' תסתדר שאלתו באופן הטוב בטוב הנראה והנגלה.

(אגרות קודש חי"ז עמ' ז)

נראית בעיני הסברא ע"ד קנין בית, ולא שכירות

...ונראית בעיני הסברא שכותבת ע"ד קנין בית, ולא שכירות, שהרי חבל על דמי השכירות שמשלמים לאחרים בה בשעה שיכולים בכסף זה לשלם המשכנתא, ויהי רצון שגם בזה תבשר טוב.

(אגרות קודש שם עמ' נז)

לקראת שבת

כה

באותן דמי שכירות שמשלמים לאחר אפשר לשלם המשכנתא לעצמו

כבר ידוע דעתי בכגון דא, שנכון הדבר לקנות בית ולא לשכור דירה, שהרי באותן דמי שכירות שמשלמים לאחר, יש לשלם המשכנתא לעצמו, וק"ל. ומובן שבהנוגע לדירה מסוימה, יש להתדבר עם מומחים במקצוע זה, והשי"ת יצליחו לבשר טוב בכל האמור וכן בהנוגע להוספה בעניני החזקת היהדות והפצתה בכלל והפצת המעיונות בפרט שזוהי הנקודה התיכונה.

(אגרות קודש שם עמ' סט)

מצער מנהג האברכים באה"ק לדור במקום מצומצם ולשלם בעד דירה סכומים מבהילים

במענה למכתבו מב' סיון, בו כותב אשר מזמן נשתדך אבל החוסר באמצעים כספים להשיג דירה מעכב לע"ע את החתונה וממשיך שבאם הי' הדבר קשור עד לסכום של אלפים לירות אולי הי' יכול להסתר.

וכבר כתבתי בכגון דא לכמה אברכי ישיבה ואברכים חרדים לדבר ה' בכלל, אשר מצער המנהג לא טוב שבשטח האברכים באה"ק ת"ו, לדור דוקא במקום מצומצם ולשלם דמי מפתח בעד דירה בסכומים מבהילים, ובמילא מעכבים זמן החתונה כו"כ זמן היפך פס"ד תוה"ק תורת חיים,

והרי כמה מקומות באה"ק ת"ו שהדירות שם אינם ביוקר האמור וקדושת ארץ ישראל גם במקום ההוא, ואפילו בהנוגע לאנשי ירושלים הרי באם אמרו שמותר לצאת מא"י לחו"ל בשביל לישא עאכו"כ מירושת"ו לשאר ערי ישראל (אפילו את"ל שהמחוז בו דרים הוא בפשיטות הגמורה בגבולות ירושלים),

והלואי שסו"ס הי' מנהג הנ"ל משתנה מן הקצה אל הקצה, שאז הי' שמחות חתונה מתרבות תיכף ובונים בית בישראל מבלי בלבול הכי מבהיל ובלתי הכרחי כלל וכלל.

(אגרות קודש שם ע' קסא)

לאחרי שגרים כמה זמן בדירה גדולה, הרי העתק לדירה קטנה, מביאה לנמיכת רוח

במענה למכתבו מ"א תמוז, בו כותב אודות מצבו בהנוגע לחובות שנכנס להם בקשר עם לקיחת הדירה לפני זמן, ועומד בתמי' איך לצאת ממצוקה זו.

אבל מובן שהקס"ד שכותב למכור דירתם עתה ולקחת דירה יותר קטנה, הנה מלבד שכפי שמזכיר גם הוא במכתבו, כרוכה בהפסדים נכרים וכפי שהראה הנסיון עי"ז גם לא יוצאים ממצוקת

לקראת שבת

חובות, עוד והוא העיקר שלאחרי שגרים כמה זמן בדירה כמו עתה, הרי העתק לדירה יותר קטנה, מביאה לנמיכת רוח וכו' וכמובן מהתנועה לטוב בזה וכמר[ז"ל] שלשה דברים מרחיבין דעתו של אדם.

ולכן צריך הי' להשתדל להשיג הלואה לזמן ארוך יותר ובתנאי תשלומין נוחים יותר ועי"ז יוכל לאט לאט לצאת מן המצוקה אשר בחוץ ובענינים חיצונים מבלי לנגוע בדירתו בפנים ובהרחבת הדעת הקשורה בזה כנ"ל.

ויהי רצון אשר ישתדל במרץ הדרוש בג' דברים המוזכרי[ם] במאמר רז"ל האמור בהענינים ברוחניות וכמבואר בתקו"ז תקון ו' (כ"ב ב) דירה נאה, לבו. כלים נאים, אברים דילי. אשה נאה, נשמתו, יעויין שם, שאז באים להרחבת הדעת אמיתית.

(אגרות קודש שם עמ' רמח)

י"ב תמוז תרפ"ז

- חג הגאולה -

כל מאורע ומאורע בתקופה הלזו חשוב הוא ונכבד למאד, ומה גם מאורע של מאסר וכלא הנה לגודל התועלת הרוחנית הבאה לרגלם ראוי הוא לציין לא רק הימים והלילות כ"א גם השעות והרגעים, כי כל שעה ורגע של צער סיגוף ועינוי מביא תועלת מופלגה וחוזק דעת בלתי מוגבל, כי גם החלש נהפך לגבור שבגבורים.

זה השביעי - הוא הנכבד מכולם

במענה על שאלתך אודות ימי מאסרי, וימי גלותי בעיר מקלט קאסטרמא, אף כי הכל כתוב ברשימותיי, אבל מפני סיבות שונות אי אפשר לגלותם. רק קטעים אחדים ורושמים כוללים, מה שאין בהם פגיעה בכבוד מי שהוא.

המאסר בשנת תרפ"ז הוא המאסר השביעי, כי חמש פעמים נאסרתי בימי שלטון הישן, ושתי פעמים בימי שלטון החדש.

...אמנם כולם היו מאסרי שעות, רק זה השביעי הוא הנכבד מכולם.

כל מאורע ומאורע בתקופה הלזו חשוב הוא ונכבד למאד

בנוהג שבעולם אשר המשל הוא קל מהנמשל, והנמשל מכובד מהמשל אם מאסר הגוף בבית אסורים של עץ ואבן הוא עינוי, הנה מה גדול העינוי של הנפש האלקית במאסר הגוף ונפש הבהמית.

יש להתעמק בזה.

לא אכחד כי המאסר השביעי, הנה לעתים גורם לי הנאה מיוחדת, והאות כי זה כשבע שנים אחרי המאורע, הרי מזמן לזמן הנני לוקח לי מועד להתבודד ולצייר לעצמי אותן השמועות והדיבורים, המחזות והחלומות אשר שמעתי ראיתי וחלמתי בימים ההם.

האדם הנה מלבד זאת אשר בימי חייו יש לו תקופות קבועות ימי הילדות, נערות, בחרות, אברכות, ימי הגדלות זקנה ושיבה. ומלבד מצב כשרונותיו, אם רגילים ובינונים, או מאירים ונפלאים, וכן טבעו אם ביישן ועצב או עליו וצוהל, הנה מלבד כל זאת הרי ההשגחה העליונה מזמנת לו תקופות מיוחדות אשר לפעמים משנים טבע האדם ומפתחים כשרונותיו להעמידו על גובה מיוחד, להסתכל בתכלית חיי האדם על פני האדמה.

התקופה היותר חזקה בפעולתה על מהלך נפשו של האדם והתפתחות כשרונותיו, היא התקופה העשירה בעינויים ויסורים בעד עבודת תעמולה בשקידה ובמרץ בשביל איזה דיעה מן הדיעות, ובפרט מי שהוא מתאבק ולוחם עם רודפיו ולוחציו בעד קיום וחיזוק דתו.

תקופה זו עם היותה סבוכה בעינוי הגוף ויסורי הנפש, עם זה הנה עשירה היא ברושמים חזקים והם ימי האור בחיי האדם.

כל מאורע ומאורע בתקופה הלזו חשוב הוא ונכבד למאד, ומה גם מאורע של מאסר וכלא הנה לגודל התועלת הרוחנית הבאה לרגלם ראוי הוא לציין לא רק הימים והלילות כ"א גם השעות והרגעים, כי כל שעה ורגע של צער סיגוף ועינוי מביא תועלת מופלגה וחוזק דעת בלתי מוגבל, כי גם החלש נהפך לגבור שבגבורים.

שמונה עשר יום אחת עשרה שעות וחמשה עשר דקות

המאסר הותחל רבע על שעה שלישית לילה בליל ג' אור ליום רביעי חמשה עשר לחדש סיון תרפ"ז ונמשך עד שעה חצי השני' צהרים ביום הראשון בשלישי לחדש תמוז תרפ"ז, בעיר לענינגראד - פטרסבורג.

שמונה עשר יום אחת עשרה שעות וחמשה עשר דקות.

ובו ביום אחרי התעכבי בביתי כשש שעות הנה בשעה חצי השמינית לפנות ערב יצאתי במסע ההולך לעיר קאסטראמא, ובאתי שמה למחרת - ביום השני - ארבעה לחדש תמוז, והתעכבתי בגלות עד יום הרביעי שלשה עשר בתמוז שעה חצי הראשונה צהרים.

ראוי הוא לקובעו ליום התועדות והתעוררות

היום אשר אור זכות התורה דרבים, גרש את ערפלי חושך המלשינות ועלילות שוא, ראוי הוא לקובעו ליום התועדות והתעוררות בחיזוק התורה והיהדות בכל אתר ואתר לפי ענינו...

ולקראת יום חג גאולת עוסקי הרבצת תורה, הבא עלינו לטובה, הנני לברך את כל אחינו חובבי תורה ולומדי' ומגידי שעורים ברבים, ד' עליהם יחיו, כי יפתח הוי' את אוצרו הטוב וישפיע להם בתוך כלל אחינו בני ישראל יחיו, שפעת חיים וברכה מרובה עד בלי די ויחזק לבם להוסיף אומץ בהרבצת תורה והחזקת היהדות, ונוכה כולנו לראות בנים ובני בנים, עוסקים בתורה ובמצות מתוך הרחבה ופרנסה טובה.

בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, כי בהבתי כנסיות אחר תפלת שחרית, בכל מנין מתפללים, יאמרו שעור תהלים (כמו שנחלק לימי החדש) ולאמר אחר זה קדיש כנהוג ובקשתי זאת, בתקפה עומדת, לזכות הרבים.

וראוי לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט. ובגלל זה יתברכו ממקור הברכות בכל מיילי דמיטב מנפש ועד בשר.

(אגרות-קודש ח"ב עמ' פא-פב)

